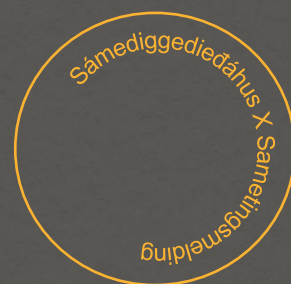

SÁMEDIGGI

Handlingsplan for Sametingets eldrestrategi

Vedtatt i plenum 04.06.2025

Sisdoallu / Innholdsfortegnelse

FORORD	3
1 INNLEDNING	3
2 RAMMENE FOR HANDLINGSPLANEN	3
3 SAMETINGETS TILTAK	4
3.1 Eldre samer som ressurs i samfunnet	4
3.1.1. Eldres stemme i samfunnet	4
3.1.2 Møte mellom generasjoner – overføring av urfolks- og tradisjonell kunnskap	4
3.2.1 Påvirke sentrale myndigheter på ulike felt	5
3.2.2 En meningsfylt og trygg hverdag for eldre	6
3.2.3 Rettigheter	7
3.2.4 Informasjon	7
3.3.1 Helse	8
4 ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER	9

Forord

Samiske eldre er en viktig ressurs for samfunnet. Dette løftes frem i Sametingets eldrestrategi, som ble behandlet av Sametingets plenum i desember 2023.

Gjennom Sametingets eldrestrategi og tilhørende handlingsplan ønsker Sametinget å påvirke og arbeide for at samiske eldre får en verdig alderdom i hele Sápmi. De er en ressurs for samfunnet, for neste generasjoner samer og fremtiden, og de skal kunne leve sine liv som likeverdige samer og likeverdige mennesker.

I vår moderne tid må vi sikre at samiske eldre også har tilgang på velferdsteknologi og tjenester som er tilpasset samisk språk og kultur. Samiske eldre besitter verdifull urfolkskunnskap, historie og viten om språk, kultur og ikke minst tradisjonell kunnskap og næringer. De er bærere av samiske verdier.

-Eldres erfaringer er viktig for det samiske samfunnet, og må komme fremtidige generasjoner til gode, sier sametingsråd Elisabeth Erke.

Sametingsrådet ønsker å bidra til å legge til rette for at kunnskapsoverføring kan skje naturlig, og at det finnes arenaer for generasjonsfellesskap i Sápmi.

1 Innledning

I Sametingets eldrestrategi som ble vedtatt i plenum desember 2023, er et av strategiene å utarbeide en handlingsplan for Sametingets eldrestrategi. Dette er Sametingets første handlingsplan som omhandler politikk og ønsket samfunnsutvikling for eldre i Sápmi.

Som et tiltak i Beaveálgu erklæringen sier Sametingsrådet at det skal utformes en samisk eldrestrategi. Dette skal gjøres i samarbeid med Sametingets eldreråd. Som vi ser berører mange områder, som også gjelder for de samiske eldre. Følgende mål for eldrepolitikk i erklæringen:

«Vi vil arbeide for at samiske eldre får et verdig helse- og omsorgstilbud som bygger på den enkelte sin identitet og historie. Vi arbeide for å videreutvikle samisk geriatrisk team ved Sámi Klinihkka, og i samarbeid med Sametingets eldreråd utforme en samisk eldrestrategi.»

Strategien har tre satsingsområder;

- Eldre som ressurs i samfunnet
- Samiske eldres levekår og livskvalitet som same
- Helse - og omsorgstjenester for samiske eldre

Sametingets eldrestrategi følges opp av handlingsplan for Sametingets eldrestrategi. Det er behov for målrettede og konkrete tiltak for å oppnå målene i eldrestrategien. Samiske eldre må få leve sine liv som samer. Samiske eldres levekår og livskvalitet settes på dagsorden slik at samiske eldre får et godt liv slik de selv ønsker det, og deres behov blir ivarettatt.

Både Sametingets eldrestrategi og tilhørende handlingsplan er utformet i samarbeid med Sametingets eldreråd. Sametingets eldreråd har også hatt innspillsmøter med eldrerådene i kommuner i forvaltningsområde for samiske språk, og kontakt med andre samiske eldre rundt om i landet, og på den måten bidratt med å få inn eldres stemme i strategien. Innspillene følges opp i handlingsplanen.

2 Rammene for handlingsplanen

Virkeperioden for handlingsplanen er 2025 - 2028. Bakgrunnen for denne planen er Sametingsrådets Beaveálgu - erklæringen.

Handlingsplanen må også sees i sammenheng med andre relevante planer og strategier.

3 Sametingets tiltak

3.1 Eldre samer som ressurs i samfunnet

3.1.1. Eldres stemme i samfunnet

Mål

Urfolks og samisk kunnskap, livserfaring og åndelige verdier er grunnlag for Sametingets politikkutvikling.

Samiske eldre er motivert til å delta i politiske organer

Sametinget har regelmessig og systematisk dialog med samiske eldre

Byer og kommuner med samisk befolkning har samisk representasjon i eldrerådene

Tiltak

- Sametinget bruker eldrerådet som politisk rådgiver i saker der det er naturlig
- Sametingets eldreråd har jevnlig møter med eldrerådene i samiske forvaltningskommuner
- Sametinget oppfordrer eldre til å delta i politiske valg
- Sametinget utfordrer partier og politiske lister til å prioritere aldersvennlige saker og rekruttere eldre kandidater
- Sametinget oppfordrer kommuner der det bor samer om å velge samisk representant/ samiske representanter til eldrerådene
- Eldrerådet skal gi innspill til Sametingsrådet i utforming og revisjon av samarbeidsavtaler med kommuner og fylkeskommuner

3.1.2 Møte mellom generasjoner – overføring av urfolks- og tradisjonell kunnskap

Mål

Eldre har arenaer der flere generasjoner møtes

Sametinget har egne tilskuddsordninger for prosjekter der generasjonsfellesskap og kunnskapsoverføring er sentralt

Tiltak

- Sametinget oppfordrer eldre til å delta i frivillige foreninger og samarbeidslag, særlig med ulike samiske og urfolksaktiviteter sammen med barn og unge, for å fremme fellesskap og forebygge ensomhet.
- Sametinget oppfordrer eldre til å bidra med sin samiske urfolkskompetanse og kunnskap til skoler, barnehager og bibliotek, gjennom deres unike kunnskap om immateriell kulturarv,

muntlig tradisjonell kunnskapsoverføring

- Sametinget vil oppfordre kommuner til å involvere ungdomsskoleelever med valgfaget «Innsats for andre» i å skape aktiviteter for eldre på sykehjem eller på omsorgsarenaer
- Sametinget vil oppfordre kommuner til å invitere eldre, áhkkuer/bestemødre eller áddjáer/bestefedre, som medhjelpere i barnehage eller skole
- Sametinget vil arbeide for samisk innhold i «Sámi vuorasolbmuid kulturvázzinsoabbi/ Samiske eldres kulturspaserstokk»
- Sametinget vil oppfordre foreninger og andre om å søke tilskudd til tiltak og prosjekter for generasjonsfellesskap og kunnskapsoverføring
- Sametinget arrangerer årlige møter mellom Sametingsrådet, Sametingets eldreråd og Sametingets ungdomspolitiske utvalg - SUPU
- Det arrangeres felles seminar om «Buolvvaid gaskasaš áššit».
- Sametinget tar initiativ til at det opprettes en kunnskapsbank der eldre tilbyr sine kunnskaper til barn og unge.

3.2 Samiske eldres levekår og livskvalitet som samer

3.2.1 Påvirke sentrale myndigheter på ulike felt

Mål

Samiske eldre er godt integrert i arbeidsliv og samfunnet

Samiske eldre i primærnæringene og blant selvstendig næringsdrivende har rettferdige pensjonsvilkår

Sametinget jobber for at distriktene har god internettilgang, slik at eldre kan ta i bruk trygg frihetsteknologi og digitale velferdstjenester

Aldersvennlighet er gjennomgående i Sametingets vedtak, og Sametinget oppfordrer andre myndigheter til det samme

Tiltak

- Sametinget vil ta opp spørsmål om aldersdiskriminering i samfunnet for eks. i arbeidslivet, samt andre tiltak for forbedring av arbeidslivet for eldre, i møter med nasjonale myndigheter og Kommunesektorens interesseorganisasjon (KS).
- Sametinget vil jobbe for gode pensjonsvilkår for samer i primærnæringer og andre næringsdrivende
- Sametinget arbeider for god internettilgang i distriktene
- Sametinget gir uttalelser i offentlige høringer og konsulterer med helsemyndigheter om saker som gjelder eldre.

- Sametinget etterlyser fra regjeringen en ny konkret nasjonal handlings- og tiltaksplan for helse og omsorgstjenester til den samiske befolkningen

3.2.2 En meningsfylt og trygg hverdag for eldre

Mål

Samiske eldre har ulike tiltak og aktiviteter som styrker fellesskapet og samhørigheten blant eldre samer

Samiske eldre har tilgang på besøkstjeneste

Samiske eldre har høy digital kompetanse, tilpasset digital opplæring, og er digitalt integrert i samfunnet

Eldre bor trygt hjemme med tilrettelagt velferdsteknologi, slik som trygghetsalarm og GPS-sporing og liknende

Samiske eldre har god tilgang på informasjon på samisk i tv og radio

Samiske eldre opplever livslang læring

Samiske eldre har gode nettverk.

Tiltak

- Sametinget oppfordrer kommuner til å ta i bruk TryggEst - modellen for å forebygge og avdekke vold og overgrep mot eldre og sårbare i samfunnet.
- Sametinget oppfordrer kommuner til å gjennomføre "Forebyggende hjemmebesøk for eldre" for å kartlegge behovene til eldre som enda ikke benytter seg av kommunenes hjemmetjenester og for å informere dem om kommunenes og offentlige støtteordningssystemer.
- Sametinget oppfordrer kommuner til å etablere hjemmebesøksordning for samiske eldre, spesielt for de som bor alene på steder der det er få samisktalende.
- Sametinget etablerer søkerbasert tilskuddsordning til prosjekt «Måltidsvenner»
- Sametinget vil i møte med Helse- og omsorgsdepartementet løfte frem behovet for at velferdshjelpemidler behersker de samiske språkene, slik at flere samisktalende eldre kan nyttiggjøre seg av hjelpemidlene, og bo trygt hjemme

Sametinget arbeider for at Mattilsynet tilpasser og utvikler regelverk for samisk tradisjonell og næringsrik mat i institusjoner
- Sametinget vil oppfordre Sámi Allaskuvla om å igangsette "pensjonistskole"
- Sametinget oppfordrer samisk media til å tilrettelegge for flere samiskspråklige programmer for eldre, også for de med mindre digital kompetanse.
- Sametinget oppfordrer eldre til å delta med samisk språk på sosiale medier og KI- kunstig intelligens
- Sametinget oppfordrer NRK til å utvide sendetid for Ođđasat
- Sametinget vil støtte initiativ som fremmer etablering av nye samiskspråklige medier,

inkludert aviser og TV-tilbud

- Sametinget oppfordrer kommuner til å gi lese- og skrivehjelp samt tilby folk digital opplæring de som ikke behersker digitale hjelpemidler

3.2.3 Rettigheter

Mål

Samiske eldre er sikret rett til å gjøre seg forstått på samisk i kontakt med helsevesenet og andre offentlige organer.

Samiske eldre får gode offentlige tjenester på samisk gjennom et godt utbygd tolketilbud

Tiltak

- Sametinget arbeider for å sikre samiske eldres rett til å snakke samisk i kontakt med helsevesenet og andre offentlige organer
- Sametinget støtter opprettelse av et samisk «tolkesentral»
- Sametinget arbeider for at samiske personer med demens får lovfestet rett til dagaktivitetstilbud spesielt tilrettelagt samiske forhold

3.2.4 Informasjon

Mål

Helse- og omsorgstjenestene har god tilgang til samiskrelevant kunnskap og informasjon om demens, for å sikre tilpassede tjenester og bidra til å redusere tabu.

Det er god tilgang på informasjons om vold og seksuelle overgrep mot eldre

Vi har et åpent samfunn for å snakke om vold og seksuelle overgrep mot eldre

Tiltak

- Sametinget oppfordrer kommune til å informere om demens og holde kurs for pårørende
- Sametinget oppfordrer Helsedepartementet til å utgi et samisk begrepshefte, som hjelpemiddel for ansatte som ikke behersker samisk
- Sametinget oppfordrer kommunene til å legge til rette for holdningsskapende arbeid for å forebygge vold og seksuelle overgrep mot eldre
- Sametinget oppfordrer nasjonale og lokale myndigheter til å styrke informasjonsarbeidet om vold og seksuelle overgrep i samiske samfunn

3.3 Helse - og omsorgstjenester for samiske eldre

3.3.1 Helse

Mål

Samiske eldre har gode helse- og omsorgstjenester

Helse og omsorgstjenestene har kulturkompetanse og fagkunnskap om demens, hjerneslag og afasi blant samer

Helsevesen har god kunnskap om psykisk helse og selvmordsproblematikk blant samiske eldre

Det er forskning på samisk alderdom og kommunale helse- og omsorgstjenester

Sámi klinihkka har etablert et samiskfaglig geriatrteam med kompetanse på eldre helse

Tjenestetilbudet til samiske eldre er styrket gjennom interkommunalt samarbeid, og dialog med Kommunesektorens interesseorganisasjon (KS) og andre relevante aktører

Tiltak

- Sametinget vil arbeide for at kunnskap om samisk språk og kultur er tilgjengelig og integrert i kommunale helse- og omsorgstjenester og planer
- Sametinget vil jobbe for at helsepersonell har god samisk kulturkompetanse og er inneforstått med de ulike mekanismene som har påvirket eller kan påvirke individer tilhørende flere minoriteter. Dette innebærer retten til alderstilpasset informasjon, råd og veiledning om seksualitet og seksuell helse.
- Sametinget vil oppfordre sentrale myndigheter til nasjonalt kunnskapsløft blant alle landets helsearbeidere for å øke kunnskapen om samiske pasienter, deres behov og rettigheter
- Sametinget vil arbeide for at helsepersonell har tilstrekkelig tid hos samiske hjemmeboende eldre
- Sametinget vil arbeide for at samiske pasienter får tilbud om en samisktalende primærkontakt på sykehjem
- Sametinget vil arbeide for at samiske pasienter får tilbud om kontakt med samisktalende lege via Sámi Klinihkka
- Sametinget oppfordrer kommuner til å ha en strukturert plan slik at samisktalende helsepersonell har hovedansvar for samiske pasienter og hjemmeboende
- Sametinget oppfordrer kommuner til å sikre kompetanse på mat og ernæring ved sykehjem, tilrettelegge for å fremme næringsrik og tradisjonell samisk mat i institusjonene og stimulere til ordninger med måltidsvenner.
- Sametinget oppfordrer kommuner til å samarbeide interkommunalt og på tvers av statsgrenser om tjenestetilbud for samiske eldre
- Sametinget vil arbeide for styrking av geriatrisk team ved Sámi klinihkka og at tilbudet kan komme til nytte over landegrenser.
- Sametinget oppfordrer kommuner med samisk befolkning til å ansette logopeder med samisk språkkompetanse

- Sametinget vil vurdere stipend til samisktalende logopeder
- Sametinget vil stimulere til opprettelse av flere nettverk for samiske helsepersonell.
- Sametinget oppfordrer til at samiske språk prioriteres i helsetjenester til samiske pasienter, og vektlegges ved rekruttering og utdanning av helsepersonell i samiske områder
- Sametinget oppfordrer kommuner til å gi lønnstillegg til helsepersonell med samisk språk- og kulturkompetanse
- Sametinget oppfordrer kommuner og NAV til å legge til rette for at ansatte får opplæring i samisk språk
- Sametinget oppfordrer kommuner til å sette krav om kompetanseheving i samisk språk og kultur for gjestearbeidere i helse- og omsorgstjenesten
- Sametinget oppfordrer kommuner til å opprette faste stillinger med ansvar for samiske helsespørsmål, rettet mot både samiske pasienter og kommunehelsetjenesten
- Sametinget oppfordrer forskningsinstitusjoner til forskning på eldre samers møte med helseinstitusjoner og helsearbeidere
- Sametinget oppfordrer SANKS og Sámi klinihkka å gi informasjon til kommuner om nasjonale etablerte samiske helsetjenester
- Sametinget oppfordrer kommuner til å ta i bruk e-helse som verktøy for å sikre tilgang til samisktalende når helsepersonell, rådgiving og støtte, særlig i områder med store geografiske avstander
- Sametinget vil arbeide for reduksjon i egenandel for tannhelsetjenester, for å bidra til sosial utjevning, bedre folkehelse og økt likeverd i helsetilbudet

4 Økonomiske og administrative konsekvenser

Gjennomføring av tiltak i handlingsplanen forutsetter økte administrative og økonomiske ressurser. Tiltakene medfører en del samarbeid med ulike samiske og nasjonale organer, og kommuner med samisk befolkning.

Dersom det skal på plass en egen virkemiddelordning, må dette prioriteres under behandling av Sametingets årlige budsjett.